

О. І. Васильченко

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізького національного університету

ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Статтю присвячено аналізу та визначенню ефективних форм та методів педагогічної діяльності, які сприяють розвитку гендерно-чутливого спілкування майбутніх фахівців під час занять з іноземної мови. Установлено, що навчальна дисципліна «Іноземна мова» має потенціал щодо вирішення поставленого завдання завдяки великій кількості автентичного навчального матеріалу, можливостям використання крос-культурного аналізу, гендерного аналізу.

Студенти університету, спираючись на свій досвід, культурні та гендерні особливості, а також на властиву студентському віку потребу у спілкуванні та бажання самореалізації можуть будувати гендерну культуру, яка може не завжди ґрунтуватися на ідеї гендерної рівності. Проблема щодо розвитку вмінь гендерно-чутливого спілкування, яке є компонентом гендерної культури студентської молоді, зумовлена запитом суспільства на підготовку фахівців нової формації, які мають не лише професійні знання та навички, а й спроможні бути успішними під час міжособистісного спілкування, дотримуючись принципу паритетності.

З'ясовано, що головною перешкодою ефективному міжособистісному спілкуванню майбутніх фахівців є гендерні упередження та стереотипи щодо ролі чоловіка і жінки в різних сферах суспільства, адже вони позбавляють юнаків і дівчат свідомого вибору своєї поведінки під час конкретних життєвих ситуацій, а також заважають їм орієнтуватися на прояви власної унікальної гендерної ідентичності, яка дає змогу виконувати різноманітні соціальні ролі.

Для вирішення поставленого завдання було визначено основні напрями педагогічної діяльності:

- демонстрація студентам того факту, що особистість одночасно може виконувати різні соціальні ролі, що є запорукою успішної соціальної адаптації майбутніх фахівців у подальшій життєдіяльності;

- формування навичок позитивної комунікативної установки, уміння розрізняти прояви насильства, агресії у мові;

- ознайомлення студентів із можливими ризиками під час комунікації у соціальних мережах.

Установлено, що гендерно-чутливе спілкування студентів університету передбачає орієнтацію на діалогічність, співпрацю, уникнення гендерних упереджень та стереотипів щодо ролі чоловіка і жінки.

Серед найбільш ефективних методів та форм розвитку гендерно-чутливого спілкування студентів університету виявилися тренінгові форми, які націлені на розвиток навичок творчої сумісної діяльності юнаків і дівчат, уміння працювати в команді, а також розвиток навичок рефлексії, самоаналізу.

Ключові слова: гендерно-чутливе спілкування, гендерна культура, гендерні упередження, гендерні стереотипи, студенти.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси, які відбуваються у різних сферах суспільства, а також виклик, який постав перед системою вищої освіти у вигляді пандемії коронавірусу, примусили університетське середовище шукати нові ефективні форми та методи підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційної освіти. Зазначені процеси окреслили низку питань підготовки фахівців, серед яких, окрім ефективних онлайн-технологій викладання, актуалізується, на нашу думку, питання збереження в нових умовах міжособистісних взаємовідносин між викладачем та студентом, студентом та студентом, а також розвитку вмінь особистості студента бути ефективним під час спілкування не лише у майбутній професійній сфері, а й в особистому житті.

Отже, на сучасному етапі суспільство потребує фахівців нового покоління, які здатні бути

компетентними у професійній сфері, проявляти творчість під час прийняття рішень, працювати в команді, залучаючи представників різної статі, проявляти чутливість, уникати гендерних упереджень та стереотипів під час спілкування.

Таким чином, актуалізується, на нашу думку, питання щодо засвоєння студентами університету навичок гендерно-чутливого спілкування, яке засноване на ідеї гендерної рівності, паритетності та дає змогу майбутнім фахівцям бути продуктивними в різних сферах життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо запровадження гендерного підходу, гендерного компоненту в систему вищої школи розкривається у працях О. Болотської, С. Гришак, Т. Дороніної, Н. Кічук, В. Кравець, О. Луценко, Л. Міщик, Ю. Стребкової, О. Цокур та ін.

П. Терзі під час дослідження проблеми формування гендерної культури студентів технічних спеціальностей визначив спілкування найважливішим чинником становлення гендерної ідентичності студентів [4].

У контексті нашого дослідження цікавими видаються ідеї використання гендерного аспекту для аналізу психологічних особливостей юнаків та дівчат під час їх спілкування. Так, М. Палуді [3], В. Кравець [1], М. Кіммель [2] зауважують, що мова жінки під час спостереження виявляється непереконливою порівняно з чоловічою. Жіночий стиль спілкування характеризують як емоційний. Із метою опису власного життя жінки більше використовують емоційне забарвлення, роблячи наголос на інтонації, деталях, тоді як чоловіки передають свої емоції словами. Жінки у своєму спілкуванні намагаються встановити взаємовідносини, натомість чоловіки намагаються отримати статус.

Разом із тим аналіз гендерних особливостей спілкування чоловіків і жінок засвідчив, що відмінності у стилі спілкування зумовлені здебільшого навколишнім середовищем особистості та обставинами, в яких вона опинилася [2]. Детальний аналіз питання щодо впливу гендеру на стиль спілкування та їх зв'язок запропоновано зарубіжним науковцем Баденом Єунсоном [5].

Проаналізувавши наукові праці, ми дійшли висновку, що, незважаючи на достатню кількість досліджень з імплементації гендерної освіти, гендерного підходу до системи вищої освіти, головним бар'єром, який заважає ефективному міжособистісному спілкуванню, а також особистісній самореалізації майбутніх фахівців, залишаються гендерні упередження та стереотипи щодо ролі чоловіка і жінки в різних сферах суспільства, адже вони позбавляють юнаків і дівчат свідомого вибору своєї поведінки під час конкретних життєвих ситуацій, а також заважають їм орієнтуватися на прояви власної унікальної гендерної ідентичності, яка дає змогу виконувати різноманітні соціальні ролі та сприяє успішній соціальній адаптації, самореалізації не лише у майбутній професійній сфері, але й у особистому житті.

Студенти університету, спираючись на свій досвід, культурні та гендерні особливості, а також на властиву студентському віку потребу в спілкуванні та бажанні самореалізації, можуть будувати гендерну культуру, яка може не завжди ґрунтуватися на ідеї гендерної рівності.

Мета статті. Метою статті є визначення ефективних форм та методів педагогічної діяльності, які сприяють розвитку гендерно-чутливого спілкування майбутніх фахівців під час занять з іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Мова – це не просто система знаків, символів, а й засіб пере-

дачі та збереження традицій, культурних норм щодо моделей поведінки чоловіка і жінки від одного покоління до іншого. Мова вказує на того, хто домінує у суспільстві.

Навчальна дисципліна «Іноземна мова» має потенціал у вирішенні поставленого нами завдання завдяки великій кількості автентичного навчального матеріалу, можливостям застосування крос-культурного аналізу, гендерного аналізу.

Отже, нами було окреслено головні напрями, яких ми дотримувалися під час розвитку вмінь гендерно-чутливого спілкування студентів університету.

Першим завданням було визначено необхідність усвідомлення студентами того факту, що особистість одночасно може проявляти і «чоловічі», і «жіночі» якості, виконувати різні соціальні ролі. У цьому контексті студентам пропонувалося ознайомитися та обговорити англомовні тексти, в яких чоловіки та жінки виконували не притаманні їхній статі ролі. Під час обговорення студенти прогнозували, з якими труднощами можуть стикатися ці жінки і чоловіки. Так, у цьому напрямі продуктивним методом стали рольові ігри, під час яких юнаки та дівчата повинні були помінятися ролями у конкретній ситуації та проаналізувати, як змінюються їхня поведінка, вербальне та невербальне спілкування, а також відповіді, чому відбуваються ці зміни. Заохочення студентів до обговорення різного досвіду чоловіків і жінок сприяло, на нашу думку, розвитку навичок рефлексії, самоаналізу у студентів.

У цьому контексті актуальним виявилось виконання юнаками та дівчатами індивідуально-дослідного завдання, яке передбачало дослідження біографій державних діячів, науковців з акцентуванням уваги не лише на їхніх досягненнях у професійній сфері, а й на їхній діяльності у громадській, сімейній сферах. Особлива увага також приділялася використанню англомовних форм займенника, іменника, наприклад використання *he or she*, *або they*, *sportsperson* тощо.

Таким чином, студенти мали можливість усвідомити існування «неписаних правил» щодо до поведінки чоловіка і жінки в культурі суспільства, гендерних стереотипів та упереджень, які знаходять своє відображення не лише у міжособистісних відносинах, а й у мові.

Для визначення комунікативної установки нами було запропоновано студентам відповісти на низку запитань. Опитування показало, що більшість студентів має агресивну комунікативну установку.

Таким чином, наступним напрямом стало формування у майбутніх фахівців упевненості в соціальній і особистісній значущості розуміння неконфліктних способів розв'язання конфліктів у

майбутній діяльності; формування у студентів університету вмінь та навичок позитивної, неагресивної комунікативної установки для подальшого застосування на роботі, у громадській діяльності, сім'ї; вироблення у студентів гендерної чутливості, вмінь та навичок розрізняти прояви насильства, сексизму, агресії у мові та уникати їх.

У межах цього завдання успішним стало використання елементів тренінгу (робота в групі, «мозковий» штурм), які дають змогу встановлювати правила під час спілкування, наприклад не перебивати співрозмовника, працювати в команді задля пошуку рішення. Усе це сприяло, на нашу думку, усвідомленню студентами того факту, що найбільш ефективною є сумісна творча діяльність представників обох статей, адже під час міжособистісного спілкування відбувається поєднання різних проявів гендерних характеристик представників різної статі задля вирішення поставленого завдання.

Програвання ділових ігор спонукало студентську молодь шукати шляхи вирішення конфліктних ситуацій у міжособистісних стосунках, уникаючи гендерних упереджень та стереотипів. Головним чинником у цьому напрямі стала орієнтація на співробітництво, під яким ми розуміємо позитивну комунікативну установку, прояв поваги до думки іншого, уміння вислуховувати, діалогічність, утримання від агресії під час спілкування.

Перехід університетів до дистанційної форми навчання зумовив наступний напрям – онлайн-спілкування, яке сьогодні вимагає особливого аналізу та дискусії. Сучасні студенти університету широко використовують онлайн-спілкування у соціальних мережах, що дає їм змогу не використовувати вербальні засоби зв'язку, уникати безпосереднього контакту під час комунікації. Водночас онлайн-комунікація студентської молоді актуалізує загрозу дискримінаційних практик (кібернасильство) та ймовірності комп'ютерної адикції.

У межах цього напрямку важливим стало ознайомлення студентів із можливими ризиками під час комунікації у соціальних мережах. Студентам було запропоновано обговорити правила Інтернет-етикету, поділитися власним досвідом щодо випадків непорозуміння, агресії під час комунікації та знайти шляхи вирішення цих ситуацій.

Гендерно-чутливе спілкування у цьому контексті полягало також у дотриманні паритетних відносин між усіма представниками навчального процесу, прояві поваги, урахуванні індивідуальних гендерних характеристик, адже дистанційні форми навчання, а саме комунікативні види завдання, під час яких необхідно висловлювати свою точку зору в режимі відеоконференції, можуть виявитися достатньо важкими

для студентів, якщо в них недостатньо розвинуті навички публічного виступу. У цьому контексті ефективним виявився метод проєктів, під час якого студенти вибирали тему, розподіляли обов'язки та демонстрували презентації. Під час виконання завдання головною вимогою було залучення у підготовку проєкту всіх учасників.

Зважаючи на закріплені в культурі суспільства гендерні стереотипи та упередження щодо «жіночого» та «чоловічого» стилю спілкування, важливим стало обговорення питання проявів агресивності під час онлайн-спілкування не лише між представниками різної статі, а й між представниками однієї статі, що спонукало студентів до розуміння, що не існує суто «жіночого» або «чоловічого» стилю спілкування, але існує питання, хто домінує, у кого влада під час конкретної ситуації. У цьому контексті особливої важливості набуває роль викладачів, які забезпечують рівноправну участь студентів у виконанні завдань, заохочують до обговорення, орієнтуючись на унікальні гендерні характеристики юнаків і дівчат.

Із метою забезпечення самостійної роботи студентів нами було розроблено навчальний посібник з англійської мови для поглибленого аналізу гендерної проблематики. Даний посібник містить автентичні тексти з розробленими до них вправами з метою ознайомлення студентів із сутністю гендерної культури, особливостями гендерно-чутливого спілкування обговорення ролі і місця особистості у суспільстві, цінностей культури, перспектив подальшого розвитку гендерного паритету в суспільстві.

Тексти посібника будувалися за принципом *case-study*, тобто містять ситуації гендерного змісту (із проблем профілактики насильства, дискримінації жінок, гендерної нерівності).

Висновки і пропозиції. Отже, гендерно-чутливе спілкування як компонент гендерної культури студентів університету відповідає сучасним вимогам системи вищої освіти щодо формування фахівців нової формації, які здатні вирішувати поставлені перед ними завдання, використовуючи не лише професійні знання та навички, а й знання щодо механізму творення гендерних стереотипів та упереджень щодо ролі чоловіка і жінки в культурі суспільства та шляхів їх уникнення.

Під час навчальної діяльності увага приділялася розвитку навичок позитивного діалогічного спілкування з орієнтацією на співпрацю, уникнення гендерних упереджень та стереотипів, повагу до проявів різної гендерної ідентичності та розкриття власних гендерних характеристик задля ефективної міжособистісної взаємодії у майбутній професійній діяльності.

Ми переконані, що усвідомлення власних гендерних характеристик допоможе студентам правильно оцінити свої можливості, вибрати власні оптимальні стратегії взаємодії з оточуючими та дасть їм змогу бути «різними».

Найбільш ефективними методами з розвитку гендерно-чутливого спілкування студентів університету виявилися тренінгові форми роботи, які націлені на розвиток навичок творчої сумісної діяльності юнаків і дівчат, уміння працювати в команді, а також розвиток навичок рефлексії, самоаналізу.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у більш глибокому аналізі впливу онлайн-технологій на спілкування студентської молоді, пошуку ефективних методів розкриття гендерних характеристик студентів в умовах дистанційної освіти задля їх самореалізації не лише у майбутній професійній діяльності, а й у інших сферах життєдіяльності людини.

Список використаної літератури:

1. Кравець В.П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 416 с.
2. Кімелл М.С. Гендероване суспільство / пер. з англ. Київ : Сфера, 2003. 490 с.
3. Палуди М. Психологія жінчини (Секрети жінчин в психології). Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 384 с.
4. Терзі П.П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» ; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 21 с.
5. Baden Eunson. Gender and Communication. Communicating in the 21st Century, 4th edition Wiley. URL: https://www.researchgate.net/publication/340682460_Gender_and_Communication.

Vasylichenko O. Gender sensitive communication as means for formation of university students' gender culture

The article is devoted to the analysis and definition of effective forms and methods of pedagogical activity that promote the development of gender-sensitive communication of future professionals at the foreign language lessons. It is established that the discipline "Foreign Language" has the potential to solve the problem due to the large number of authentic teaching/learning material, the possibility of using cross-cultural analysis, gender analysis.

University students are characterized by the needs for communication and the desire for self-realization and having their own experience of facing gender stereotypes and gender bias can form gender culture based on gender inequality,

The problem of developing gender-sensitive communication skills, which is a component of the gender culture of student youth, responds to society's demand for training new professionals who not only have professional knowledge and skills, but also are able to be successful in interpersonal communication.

It was found that the main obstacle to effective interpersonal communication of future professionals are gender prejudices and stereotypes about the role of men and women in various spheres of society, because they deprive young men and women of conscious choice of behavior in real life situations and prevent them from demonstration of their own unique gender identity, which allows personality to perform a variety of social roles.

To solve this problem, the main directions of pedagogical activity were identified:

- demonstration to students of the fact that a person can simultaneously perform various social roles, which is the key to successful social adaptation of future professionals in later life;

- formation of skills of positive communicative attitude, ability to distinguish manifestations of violence, aggression in language;

- students' awareness of possible risks during communication in social networks.

It was determined that gender-sensitive communication of university students focuses on dialogue, cooperation, avoidance of gender bias and stereotypes about the role of men and women.

Among the most effective methods and forms for the development of gender-sensitive communication of university students were training forms aimed at developing skills of creative cooperation of boys and girls, their teamwork, as well as the development of students' skills of reflection, self-analysis.

Key words: *gender-sensitive communication, gender culture, gender bias, gender stereotypes, student.*